

Kartläggning miljöbrottslighet

En del av den lokala lägesbilden

Länsstyrelsen Västra Götaland

Länsstyrelsen Skåne

1

2

Kartläggning miljöbrottslighet, en del av den lokala lägesbilden

Denna vägledning är ett stöd i arbetet med att kartlägga förekomsten av miljöbrottslighet i den egna kommunen. Kartläggningen är viktig för att också kunna skriva fram miljöbrottsligheten i den lokala lägesbilden utifrån Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

Miljöbrottsligheten är komplex. Vi har den grova brottsligheten med kopplingar till kriminell ekonomi. Samtidigt, sett till andelen lagföringar, har även mindre allvarliga miljöbrott på aggregerad nivå en stor negativ effekt på miljön.

För er som under arbetet med den lokala lägesbilden ser indikationer på kriminell ekonomi/organiserad brottslighet rekommenderar vi att ta kontakt med Polismyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Skatteverket eller Center mot arbetslivskriminalitet (AKC).

Stödet vänder sig i första hand till brottsförebyggande samordnare, men kan med fördel även användas av tjänstepersoner inom miljöförvaltningar/miljöförbund som involveras i kartläggningsarbetet.

STÖDET BESTÅR AV TVÅ DELAR

I del ett ges en kortfattad beskrivning av vad miljöbrottslighet är.

I del två ges stöd i vilka frågor och vilken statistik ni kan utgå ifrån i kartläggningen av miljöbrott i er kommun.

Foto: Pexels

Det lokala brottsförebyggande arbetet i Sverige varierar beroende på förutsättningar och behov. Dokumentets andra del är därför indelat i en grundläggande och en breddad nivå. För de kommuner som sedan tidigare inte har haft med brott mot miljöbalken i sin lägesbild kan ett första steg vara att kartlägga miljöbrottsligheten på en grundläggande nivå. Den breddade nivån är för er som vill göra en djupare kartläggning av miljöbrottsligheten. Innan ni tar er an frågorna som föreslås under den breddade nivån, gå först igenom frågorna på grundläggande nivå.

Omslagsillustration: Länsstyrelsen Skåne med stöd av AI-verktyg

Vad är miljöbrottslighet?

Miljöbrottslighet handlar om att förorena eller riskera att förorena mark, luft eller vatten eller på annat sätt påverka miljön så att det kan skada djur, växter eller människors hälsa.

Miljöstraffrätten regleras i Miljöbalkens 29 kapitel. Där finns de bestämmelser som avgör vilka handlingar inom miljöområdet som är att betraktas som brottsliga. Det är överträdelser som antingen resulterar i ett *strafföreläggande* (som sker före rättegång, den misstänkte erkänner brottet och accepterar påföljden jämför med fortkörning) eller en dom (som till exempel böter eller fängelse) som avkunnas efter ett avgörande i domstol. Juridiska personer, det vill säga företag, kan åläggas att betala företagsbot för överträdelser av Miljöbalkens 29 kapitel.

Utöver det finns även miljösanktionsavgifter, som miljöförvaltningen i kommunen beslutar om. Det gäller mindre allvarliga överträdelser, som dessutom ska vara lätta att konstatera som exempelvis *försenad inlämning av miljörapport* eller *inrättandet av en värmepumpsanläggning utan tillstånd.*

Av det totala antalet polisanmälningar om misstänkt miljöbrottslighet så är det i likhet med de flesta andra brott, ett betydligt mindre antal som resulterar i domar eller strafföreläggande.

Foto: Pexels

Under de senaste tio åren har flest lagföringar rört:

- **Miljöbrott (8001)**
- **Brott eller förseelse mot områdesskydd (8015)**
- **Otillåten miljöverksamhet (8004 och 8005).**

Nedan följer korta beskrivningar av överträdelserna mot respektive bestämmelse.

Miljöbrott (MB 29:1§)

Vad gäller miljöbrott så går det att dela in de vanligaste lagförda brotten i fyra grupper:

- **Eldning** av något med negativ miljöpåverkan är den mest frekventa handlingen. Det kan vara fråga om rivningsavfall, spillolja, plast och bildäck.
- Därefter följer **läckage** av till exempel diesel och glykol.
- Vidare har vi **tippning/dumpning** av olika typer av avfall som till exempel rivningsavfall.
- En något mindre frekvent kategori utgörs av **förvaring** av sådant som utgör eller riskerar utgöra miljöfara, så som uttjänta fordon och bilbatterier.

Brott eller förseelse mot områdesskydd (MB 29:2 och 2a §§)

Vad gäller brott mot områdesskydd går det en tydlig kvalitativ skiljelinje mellan de brott som begås av juridiska personer (företag) och brott som begås av fysiska personer.

En relativt vanlig överträdelse, av de brott som begås av företag, rör avverkning av träd utan tillstånd. Oftast är det fråga om hundratals träd eller en yta på flera hektar, men det kan också vara fråga om färre antal träd som avverkats i biotopskyddade områden. En annan relativt vanlig överträdelse är otillåtna gärningar i ett vattenskyddsområde, som att förvara kemikalier, bensin eller spillolja eller att någon använt bekämpningsmedel och gödsel inom ett skyddsområde.

När det kommer till överträdelser som utförs av privatpersoner så är den mest frekventa överträdelsen att någon byggt något utan tillstånd, inte sällan på ett strandskyddat

Foto: Pexels

område så som bryggor, staket och förrådshus. Andra överträdelser kan vara att någon har kört snöskoter eller motorcykel i naturreservat eller annat skyddat område.

Otillåten miljöverksamhet (MB 29:4§)

De överträdelser som anmäls och lagförs gällande *Otillåten miljöverksamhet* skulle kunna beskrivas som ”tillsynsnära”. Dels för att överträdelserna oftast upptäcks och anmäls av miljöinspektörer, dels för att det till viss del handlar om företag som har tillstånd att bedriva miljöfarlig verksamhet men som bryter mot eller överskrider de villkor som gäller för verksamheten. Det kan också handla om avvikelser mellan vad tillståndet omfattar och den faktiska verksamheten. Inom avfallsområdet kan det till exempel vara att ett företag transporterar farligt avfall trots att de endast har tillstånd att transportera icke-farligt avfall.

Det kan även handla om att upptäcka en verksamhet som inte gjort någon anmälan eller sökt något tillstånd för den åtgärd de genomfört eller den verksamhet de bedriver, ett så kallt blankettsbrott

Foto: Pexels

De vanligaste branscherna

Följande branscher bedöms som riskbranscher, gällande miljöbrottslighet i Sverige:

Avfallshantering, återvinning och bildemontering.

Det är flera olika typer av brott som kopplas till branschen, som till exempel illegal tippning av avfall, mottagande av avfall utan tillstånd samt bristande dokumentation och rapportering. Vad gäller bildemontering och ansamlingar av uttjänta fordon så är det läckage av bensin, diesel och hydraulolja som orsakar problem.

Bygg- och anläggningsbranschen

Byggsektorn skapar stora mängder bygg- och rivningsavfall samt schaktmassor. Det är i själva omhändertagandet av avfallet som risken för miljöbrott uppstår. Det förekommer att farligt avfall eller kontaminerade schaktmassor blandas med icke-farligt, och därigenom får en mindre omfattande och mindre kostsam bearbetning. Brott som kan begås är också illegal tippning och felaktig hantering av förorenade massor.

Industri och kemikaliehantering

Här kan det vara fråga om miljöfarlig verksamhet på många olika sätt, som oreglerade utsläpp av kemikalier men också användning av otillåtna bekämpningsmedel.

Multikriminalitet

Vissa aktörer inom miljöbrottsligheten kan beskrivas som multikriminella då de även kopplas till annan brottslighet så som ekonomisk brottslighet, arbetsmiljöbrott och människoexploatering. Det saknas tydliga beräkningar på hur stora brottsvinsterna är inom miljöbrottsligheten, men det finns uppskattningar att de är i nivå med narkotikabrottsligheten.

Att avfallsområdet blivit intressant för den kriminella ekonomin kan ses som en oönskad konsekvens av en hårdare miljöreglering. Ökade kostnader för att hantera farligt avfall, schaktmassor och rivningsavfall har skapat möjligheter inom den kriminella ekonomin. Både internationella och nationella studier varnar för ”gynnsamma” kriminella förutsättningar för miljöbrottsligheten: där hög ekonomisk vinning kombineras med låg upptäcktsrisk och förhållandevis låga straff.

Några rättsfall har fått stor medial uppmärksamhet, som ”Black Mass-målet” (Batteriskandalen) och det kanske ännu mer omskrivna ”Think Pink-målet”. I kölvattnet av Think Pink tvingades till exempel Botkyrka kommun ta upp ett lån på 200 miljoner för bortforsling och sanering av avfallshögen i Kassmyra.

Kartläggning av miljöbrott

Enligt lag ska kommunen ta fram en lägesbild över brottsligheten. Den ska bland annat innehålla en kartläggning av *brottsligheten, dess omfattning och konsekvenser.*

För miljöbrottslighet är mörkertalet högt, det vill säga att endast en mindre del av det faktiska antalet brott mot Miljöbalken kommer till myndigheternas kännedom. Miljöbrottslighet kan beskrivas som ett spaningsbrott. Om antalet anmälda brott varierar från ena året till det andra, säger det ofta mer om myndigheters ändrade prioriteringar, än vad det säger om förändringar av den faktiska brottsligheten. På grund av det stora mörkertalet går det inte enbart att förlita sig på polisanmäld statistik när man kartlägger miljöbrottslighet. Vidare ”syns” inte heller beslut om företagsbot i BRÅ:s kriminalstatistik. För vissa överträdelser mot miljöbalkens 29 kap är företagsbot den mest frekventa påföljden, som till exempel otillåten miljöverksamhet (MB 29 kap. 4§). Statistik om företagsbot finns hos Åklagarmyndigheten.

Det är också viktigt att komplettera statistiken med mer kvalitativ information, som inte sällan bygger på lokal kännedom

Foto: Pexels

Lokala förutsättningar

Innan ni påbörjar arbetet med att kartlägga miljöbrottsligheten kan det vara bra att ni säkerställer att följande finns på plats:

- En samsyn i exempelvis det strategiska rådet om att miljöbrott ska ingå i den brottsförebyggande lägesbilden?
- En kontaktperson på Miljöförvaltningen/ Miljöförbundet som kan hjälpa den brottsförebyggande samordnaren att utforska frågorna som finns i detta dokument?

Undersök även om det sedan tidigare finns en beskrivning eller kartläggning över miljöbrottsligheten på lokal eller regional nivå som ni kan använda er av i kartläggningsarbetet.

Grundläggande nivå

Uppstart av kartläggningsarbetet (brottsförebyggande samordnaren)

Förbered dig genom att ta fram den polisanmälda statistiken över brott mot Miljöbalken i din kommun, se aktuella brottskoder under tidigare avsnittet *Vad är miljöbrottslighet?* Boka därefter in ett möte med en miljöinspektör på för att tillsammans gå igenom nedanstående frågor.

Det lokala tillsynsarbetet mot miljöbrott

Tillsynsmyndighetens inriktning på tillsynen är central för den lokala kunskapen om miljöbrottslighet. Om ansvarig tillsynsmyndigheten enbart bedriver tillsyn på de miljöfarliga verksamheter som har tillstånd eller som anmält att de bedriver miljöfarlig verksamhet minskar möjligheten att upptäcka brott inom den verksamhet som inte har anmält eller inte har tillstånd. Det riskerar i förlängningen att det blir en osund konkurrens. En utvecklad tillsyn är grunden för att både öka upptäckten och kunskapen om miljöbrottsligheten i din kommun.

- Har det under de senaste två åren genomförts oanmälda och/eller uppsökande tillsynsbesök?
- Om ja, hur många? Vad blev resultatet?
- Har det under de senaste två åren genomförts gemensamma tillsynsbesök med andra förvaltningar och/eller myndigheter?
- Om ja, hur många? Och vilka andra förvaltningar/myndigheter var med?
- Vad var fokus för den gemensamma tillsynen och vad blev resultatet?

Omfattningen och anmälningar

- Hur många brott mot Miljöbalken har polisanmälts i kommunen de senaste fem åren? Utgå förslagsvis från brottskoderna 8001, 8004, 8005 och 8015 (se bilaga för mer information om respektive brottskod)
- Speglar den anmälda miljöbrotten, enligt miljöförvaltningen/miljöförbundet, den faktiska miljöbrottslighet som finns i kommunen.

Foto: Pixabay

Breddad nivå

Omfattningen och sanktionsavgifter

- Vilka miljöbrott misstänker ni är kraftigt underrapporterade i den anmälda miljöbrottsligheten och varför?
- Har miljötillsynen beslutat om miljösanktionsavgifter de senaste två åren? Om ja, hur många och mot vilken verksamhet?
- Hur upptäcks miljöbrott idag – av vem och när? I vilken utsträckning får kommunen tips från allmänheten, andra kommuner, myndigheter eller civilsamhället?
- Hur påverkar kommande nyetableringar, nybyggen risken för miljöbrottslighet?

Konsekvenser av brott mot Miljöbalkens 29 kapitel

- Vilka lokala konsekvenser får miljöbrottsligheten, till exempel på miljön, människor och den sunda konkurrensen?
- Vad kan ni lära er av tidigare domar och andra kommuner, till exempel som ärenden likt *Think Pink*?

Foto: Pexels

Bilaga

Brottskoder för Brott mot Miljöbalken 29 kap:

8001: Miljöbrott inkl. grovt, 1 §

8004: Otillåten miljöverksamhet, 4 § - Genom avsaknad av tillstånd etc.

8005: Otillåten miljöverksamhet, 4 § - Genom brytande mot villkor i tillstånd etc.

8006: Försvårande av miljökontroll, 5 §

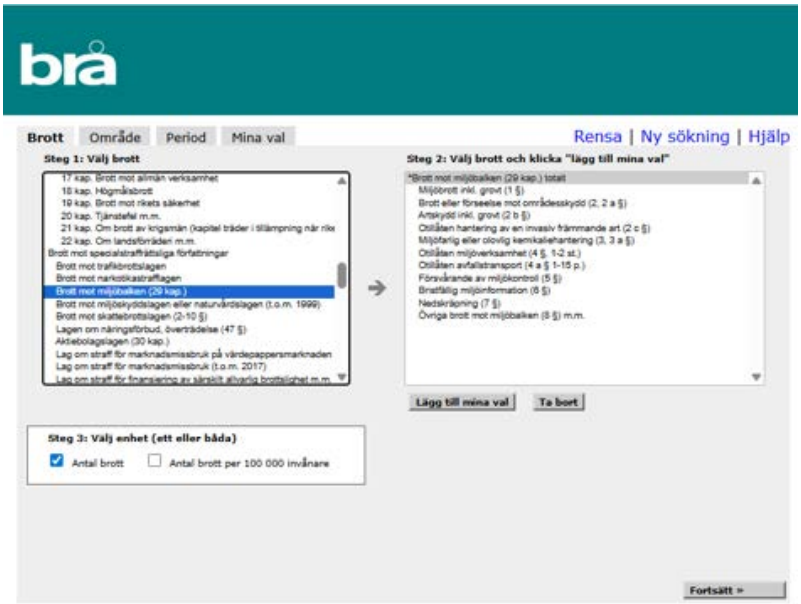
8008: Nedskräpning, 7 §

8015: Brott mot områdesskydd, 2, 2 a §

8017: Övriga brott mot miljöbalken, 8 §

8018: Otillåten avfallstransport, inkl. grovt 4 a § - Nationell avfallstransport

8019: Otillåten avfallstransport, inkl. grovt 4 a § - Gränsöverskridande (inom, till och från EU) avfallstransport

I Brås statistikdatabas sorterar Brott mot miljöbalken under rubriken ”Brott mot specialstraffrättsliga lagar”. Källa: www.bra.se

VILL DU VETA MER:

På Naturvårdsverkets hemsida finns Miljöbrottsutbildningen tillgänglig. Utbildningen är digital och består av drygt tio olika ”moduler” där flera centrala aktörer beskriver det arbete som pågår mot miljöbrottslighet, men utifrån olika perspektiv.

Miljöbrottsutbildning

I betänkandet ”En skärpt miljöstraffrätt och ett effektivt sanktionssystem” kartläggs miljöbrottsligheten i Sverige och kriminologiska förklaringsmodeller används för att förklara förekomsten av miljöbrottslighet. Se särskilt s. 289 - 351

En skärpt miljöstraffrätt och ett effektivt sanktionssystem (Statens offentliga utredningar 2025:14) | Sveriges riksdag

Miljöbrottsligheten och dess koppling till organiserad brottslighet beskriv i den Myndighetsgemensamma lägesbilden 2025 (s.15)

Myndighetsgemensam lägesbild organiserad brottslighet 2025

Länsstyrelsen
Västra Götaland

www.lansstyrelsen.se/skane
www.lansstyrelsen.se/vastragotaland

Länsstyrelsen
Skåne